

Erhardt Gábor

Gondolatok illeszkedésről és modernitásról

Krizsán András és Somogyi Győző

A Balaton-felvidék tájba simuló népi építészet

című könyve kapcsán

Bevezetés

■ „Ez a könyv rekviem egy csodavilágért, a Balaton-felvidék egykor volt népi építészetéért” – olvashatjuk rögtön a könyv első fejezetében. És valóban, magától értetődőnek tűnik, hogy e könyv kapcsán egy letűnt korról, annak díszítőízléséről értekezzünk. A Balaton-felvidék hófehér, vakolatdíszes oromzatai mindenki előtt ismeretesekek. Átadva magunkat egyfajta romantikának, hangot adhatunk ezen értékek pusztulása, a régiek építő ízlésének feledésbe merülése miatt érzett fájdalomnak. Számomra a könyv üzenete azonban nem ez, sokkal inkább bátorítás a továbbgondolkodásra. Erre teszek kísérletet jelen írásban.

A két szerző: Krizsán András, a környéken megvalósult tervek sorát jegyző építész, és Somogyi Győző képzőművész kapcsolatát a hellyel mindenki ismeri: az megkérdőjelezhetetlenül mély és elkötelezett. Hiteles emberek ők, akiktől a vészharangok kongatása is elfogadható lenne.

A könyvnek azonban van egy mélyebb és összetettebb rétege is. Egy ilyen kiadvány megszületése, és (váratlan) népszerűsége egy kicsit is jobb világban elképzelhetetlen lenne. Ugyanis léte a múlthoz való viszonyunk, az épített örökséghez való hozzáállásunk jelenlegi (kóros) állapotára világít rá... A nagyszerű könyv ismertetése után egy szellemi kalandra hívom az olvasót, a fentiek okaira keresve a választ.

A könyv tartalma

A hét évvel ezelőtt kiadott könyv tartalmilag két különálló részre tagolódik. Krizsán András tervezőépítész tollából származnak az írások, a művészi igényességű grafikákat pedig Somogyi Győző képzőművész készítette. A két rész – bár a könyvben egymást követve, különállóan jelenik meg – ugyanazt a tematikát követi. Így a képanyag tulajdonképpen a szöveg illusztrációjaként, egyfajta duplikátumaként is felfogható, bár terjedelme mintegy kétszerese a szövegének. A „Balaton-felvidéki

képtár”, számozatlan oldalain 306 monokróm grafika látható. Fotók helyett rajzok állítanak emléket a vidék egykori kézművességének: egyszerre a múltba, de ezzel párhuzamosan a művészet területére is terelve a könyv tárgyát, a településképtől a vakolatdíszekig.

A szöveges rész nem szigorúan szakmai, inkább hangulatok felvillantására törekszik, mint adatolt tudás átadására. A tizenöt – szépen felépített sorba rendeződő – tanulmány kicsit Hamvas Béla *Őt géniuszt* című esszé-kötetére emlékeztet, különösen, ha beleolvasunk az első részbe. Ennek témája – in medias res – a hely szelleme, a hely és a tér – Hamvas által az *Őt géniuszt*ban tárgyalt – kapcsolata, különbsége. Szerepel benne a Balaton-felvidék épített öröksége és napjaink építészete közötti ellentét és annak feloldására tett vázlatos javaslat.

Ezt követően egy-egy fejezet szól a terület geológiai emlékeiről, élővilágáról. A társadalmi, vallási viszonyokat, a „hétköznapi szentségét” könnyeden elmesélt régi történetek, legendák teszik átélhetővé.

Az ötödik fejezet témája „a harangok meghúzása”, a jelenkor (kétségbeejtő) tendenciáinak ismertetése. A táj elnéptelenedésének okaira azonban rögtön megoldási javaslatok is érkeznek: a helyben boldogulás lehetőségei, a gazdálkodástól a vendéglátás szelíd módozataiig.

A következő pár oldalon a „tájba simuló építészetéről”, azaz a szőlőhegyek építési szokásairól olvashatunk. Az egész Balaton-felvidékre jellemző préházak kialakulásáról, illetve az életmódváltozás miatt rájuk leselkedő veszélyekről. Miként lesz borospincéből nyaraló, és milyen (törvényi) lehetőségek vannak a táj arculatának megőrzésére?

Az *Otthon lenni a tájban* című fejezetben rövid településszerkezeti, telekhasználati betekintést kapunk, a lakóépületek belső beosztásától a gazdasági épületek főbb jellegzetességeiig megismerhetjük a falusi építészetet.

Krizsán külön fejezetet szentel a tornácnak, mint a Kárpát-medencei házak egyik legfontosabb különleges-

ségének. Ír a történeti előképekről, az ereszaljak jellemző hangulatáról, sajnálatos idejétmúlttá válásukról.

Az ezt követő néhány rész szakmai témákat dolgoz fel: a kő rakásának módját az alapozástól a pinceboltozáson át a falakig, az ácsszerkezetek helyi sajátosságait, a földemék és tetőzetek jellemző kialakítását. Egyfajta tanúságtételt olvashatunk a nyugodt, egyanyagú tetők, beépítetlen padlásterek mellett. A kéményekről szóló fejezetben a szerző ismerteti a vidéken jellemző konyahasználatot, felsorolja a fűtési berendezések típusait, illetve ír a kéményfejezetek díszítésének jelentőségéről. A házak előtti kőkerítés kapcsán elmélkedik az emberi kapcsolatokról, arról, hogy egykor a lakóházakat nem zárták (csak a borospincét), és hogy az ajtók, ablakok nem a védekezésről, bezárkózásról tanúskodtak. A nyílások környékét, főhomlokzatokat díszítő vakolathímekekről kifejti, hogy azok „szabályok által meghatározott rendszereket alkotnak”. A kicsiny méretű vakolatdíszek, a kétféle érdekességű vakolt felületek harmonikus összkepet adnak a XIX. századi kisnemesi lakóépületeken. A szakmai blokkot lezáró *Újjászületés* című fejezet a felújításra ad praktikus tanácsokat a falak megerősítésétől a vizesedés problémájának orvoslásán át az újrafestésnél alkalmazandó színéig. Kiemeli az értő felújítások példaadó fontosságát, illetve felhívja a figyelmet, hogy attól jó egy felújítás, ha az adott épület minden értékét megőrzi, az új építéssel pedig minél kisebb kárt okoz.

Érdeemes egy kicsit időzni az utolsó fejezetnél, amelynek címe: *Ellenállni az időnek*. Ebben Krizsán részletesebben kifejti a könyv építészeti mondanivalóját, üzenetét. Szerinte az épületeket nem csak tárgyi valójukban kell megőrizni eredeti állapotukban, ahogy azt a „skanzen-szemlélet” diktálná. A helyben maradó (!), lakója által használt épület jelenti az igazi értéket, még ha ez átalakításokkal, új szerkezetek beépítésével jár is. Az igazi ház él, ami törvényszerűen állandó változásokkal jár, de a lényeg az eredeti karakter, az egyedi értékek megőrzé-

se. A felújítások célja a vidék újra lakhatóvá, otthonossá tétele kell hogy legyen. Molnár V. József néplélek-kutató gondolatával zárja a szöveget: a magyar népi építészeti ősi, máig ható nyelv, ami napjainkban is lehetőséget ad lakható épületek létrehozására.

A kötet utóélete

Krizsán András e kötettel párhuzamosan már dolgozott a Balaton-felvidéki építészeti útmutatón. Ez a – nyugat-európai példákat követő – kiadvány egyfajta tankönyv a környéken építkezni vágyóknak, illetve az őket kiszolgáló építészeknek. Tematikájában szinte teljesen megegyezik a cikkünk tárgyát képező könyvével, azonban színes ábrákkal és jelentős mennyiségű fényképpel illusztrálja a Balaton-felvidéken követendő építészeti viselkedést. Leegyszerűsítve: a regionális illeszkedés kiskátéjáról beszélhetünk, amely a hagyományos építészeti alapvetéseit próbálja átmenteni a posztmodern korba.

A dolognak különleges aktualitást ad az a – közel-múltban elfogadott – (településképvédelmi) törvény, amely minden település számára kötelezővé teszi ún. TAK, azaz Településképvédelmi Arculati Kézikönyv elkészítését, illetve az ezen alapuló, szintén települési szintű értékvédelmi rendelet megfogalmazását és elfogadását. Mindkettőt építészek, azaz praxissal rendelkező tervezők és nem településtervezők készíthetik, akiknek a tárgyalta könyv(ek) mélységéig meg kell ismerniük településüket, illetve meg kell tudniuk fogalmazni annak védendő karakterét, az illeszkedés főbb szabályait.

A fentiek alapján megállapítható, hogy szükséges beszélni az építészeti illeszkedésről, még ha nincs is kialakult formája még az erről való gondolkodásnak. Ha innen nézem, művészi kérdésről van szó, ha onnan, építészeti, tervezésméleti kérdésről.

Nem tartom szerencsésnek, amikor egy tervezőépítész idegen szellemi területekre merészkedik, képző-

művészeti, vagy filozófiai eszmefuttatásokat barkácsol. Makovecz Imrén kívül nem ismerek olyan kollégát, aki két (vagy több) lovat tudott volna egyszerre vágásra készíteni. Legfeljebb olyat, aki poroszkálásra. Jobb híján azonban én is erre vetemedem, hogy kinyissak néhány ajtót a szellem irányába. Egy szabad gondolati konstrukciót vázoló fel, hogy továbbsegítsem a cikk tárgyát képező könyv által megnyitott úton az arra (akár csak kényszerből) tévedő építészeket, illetve az építészet iránt érdeklődő kedves olvasót. Bár hivatkozásokban nem lesz hiány a következőkben, lábjegyzetekkel nem terhelem a szöveget, hogy mindenképp elkerüljem a tudományosság látszatát.

Vitairatnak szánom az alábbiakat, ami korántsem valakik ellen szól. A szokásosnál kicsit sarkosabb megfogalmazással a mondanivalómat kívánom plasztikusabbá tenni, és nem a másképpen gondolkodókat magamra haragítani.

Nekem – Tokaj-Hegyalján dolgozó tervezőépítésznek – az illeszkedés, illetve annak hiánya nem igazán égető probléma. Szerencsémre eddig (szinte) kizárólag olyan megbízókkal találkoztam, akiknek részéről egyértelmű igény volt a történelmi borvidék épített örökségének védelme, illetve új életre keltése. Ugyanakkor a világörökségi tervtanács tagjaként három csodálatos település – Abaujszántó, Tállya és Erdőbénye – referenseként, ha úgy tetszik „gazdájaként” gyakran kényszerülök meglepődni a tervező kollégák hozzáállásán. A beleérző képesség hiányán, illetve az illeszkedésnek mint építészeti viselkedésnek az elutasításán. Analizáló elmeként igyekeztem megtalálni ennek okát. A közelmúlt széles közéleti történései világították meg számomra az építészetben messze túlmutató, komplex probléma hátterét.

Viszonyunk a hagyományhoz és a modernitáshoz

A kilencvenes évek közepén – a magyarországi szerves építészet fénykorában – Ekler Dezső építész fogalmazta meg azt az alapvetést, miszerint egy építész számára meghatározó fontosságú a modernizmushoz való viszonyulás tisztázása, megfogalmazása. Ez a gondolat napjainkban is időszerű, ugyanakkor ma egyet még lépnünk kell hátrafelé: a modernitás fogalmának meghatározásával is szükséges bajlódnunk egy keveset, a felgyorsult világ elmúlt húsz évének építészeti történéseit is figyelembe véve.

U. Nagy Gábor érdekesítő, *Hagyomány és modernitás* című esszéjében olyan alapvető fogalmak építészeti aspektusát tisztázza, mint az etika, morál, hagyomány, örökség és modernitás. Különbséget tesz hagyomány és örökség között, utóbbit az előbbi tárgyiasult megnyilvánulásaként tételezve. Az örökséget kutathatjuk, katalogizálhatjuk,

múzeumokban bemutatathatjuk, de ez nem segít a hagyományhoz való közvetlen hozzáféréshez bennünket. Az örökséget felhasználhatja „nyersanyagként” az újító szellemű művészi inspiráció, de a hagyománnyal, mint teljes létkategóriával, csak a közösség rendelkezhet(ett). Ez a gondolat egybecseng a Hamvas Béla *Öt génuszában* ol-

vasható kettősséggel: a *smrti* és a *sruti* viszonyával. A *smrti* az az erő, a hatás, amely élteti a *srutit*, azaz az U. Nagy-féle terminológia szerinti örökséget. A századforduló Huszka-féle formakutatása és Lechner Ödön erre alapuló építészete egyfajta harmonizált nyelvként használta a keleti alapú formakincset, azaz az összegyűjtött örökséget. Kós és társai voltak azok, akik ezt a formakincset visszavitték vidékre, és szerencsésen kapcsolni tudták az ott bimbózó új paraszti élethez. „A külső kép nem választható el a mögöttes dolgoktól, mert akkor csak álarc. A hagyomány nemcsak a formában mutatkozott meg, hanem magában a létrehozásban is. Építészet és építés nem válhat szét egy-

mástól.” – írja U. Nagy Gábor a tudásról, amely a forma létrehozásához szükséges volt. Szerinte ma a hagyományt az éltető „elevenség” már nem hatja át, viszont rendelkezünk egy gazdag örökséggel, „amihez közünk kell hogy legyen, amihez valamiképpen viszonyulnunk kell”.

A szövegből kiderül az is, hogy a latin „*modo*” szó jelentése „éppen most”, amit elsőként 1127 körül Suger apát addig sosem látott építészetre alkalmaztak. Kulcsfontosságúnak érzem a Richard-szövegben Appignanesitől idézett bon mot-t: „Mi a modern? Rettetés a régítől.” Ez a definíció törvényszerűen egy állandó fenyegetettségérzést kelt, illetve egyfajta időbeli romlandóságot. A divatosság, trendiség korlátozott szavatossági idejét.

Erre jelentősen ráerősít korunk „túlmediatizáltsága”. Ma minden csak annyiban létezik, amennyiben a médiában megjelenik, elsősorban képek által. A komolyabb gondolatok hatékony közlésére egyszerűen nincs eszköz napjainkban. A printmédia népszerűsége rohamosan csökken, a main stream digitális média viszont csak a felszínre, illetve a feltétlen újdonságra vevő. Tudom, hogy közhelyszámba menő kijelentések ezek, de a tempó ilyen való túlfeszítése visszafordíthatatlan folyamatokat indított el az építészet területén (is).

A modernitás nagy tehertétele a múlttal való szembenézés korlátozottsága mellett – vagy talán ebből következően – a feltétel nélküli haladás kényszere, illetve a folyamatos, önmagán túlmutató világmegváltási vágy. Ez ab ovo lehetetlenné teszi a meglévő adottságokhoz való érdemi viszonyulást, az alázatos illeszkedést. Szinte egyöntetűen csak a kontrasztot ismeri, azaz végső soron a tagadást. A környezet mint adottság megtagadását, a megismerés, azonosulás vagy hasonulás helyett. Én ezt gyengeségnek látom, aminek leplezésére – a társadalomtudományokhoz hasonlóan – a modern magasépítészet egy saját formai és fogalmi terminológiát dolgozott ki, amelyet csak ő ért. Ezáltal a kiválasztottak kasztjának látszatát kelti, észrevétlenül elefántcsonttoronyba zárja önmagát. Ezáltal – ismét Hamvas szavait kölcsönvéve – elveszíti éberségét, a külvilágra való folyamatos reflektálás képességét, és elzárja magát a forrástól, végső soron a normalitástól.

A politikában az elitek a közvéleményt a populizmussal azonosítják. Az állampolgár hol szavazó, hol pedig a populizmus hordozója, állítja Schöpflin György egy interjújában. A közelmúlt világpolitikai történései ezt az alá-fölé rendeltségi viszonyt megkérdőjelezni látszanak. Kialakulni látszik egy jól kitapintható elitellenesség – az építészet területén is. A közember – aki egyszerre megbízó és az építészelit által lenézett közízlés hordozója –

értetlenül áll a mai modern építészet előtt. Az emberek többsége otthon akar, otthonos köztereket látni maga körül. Erre a vágyra azonban a saját formavilágába belebonyolódó magas építészet süket, így a magára hagyott közízlés járható(nak tűnő) önkifejezési egérutakat keres, elsősorban személyes média- és utazási élményei alapján. Így váltották egymást a honi családiház-építés közelmúltjában az alpesi, az amerikai és a mediterrán korszakok. Illetve azok sajátos magyar interpretációi.

De az idegen minta követésében a magyar építészelit sem külön; ha megszakad, sem hajlandó szellemi forrásnak, inspirációnak tekinteni a Kárpát-medence épített örökségét, népi építészetét. Még Kós Károly is a finn példáért lelkesedett, amely persze legalább annyira volt modern, mint a helyi örökség által inspirált. A II. világháború után hol a dánoktól, hol az olasz Aldo Rossitól illett mindenkinek elájulnia. Egyedül Makovecz Imre volt az, aki – sok más építészeti és szellemi forrás mellett – felvállaltan integrálni igyekezett saját építészetébe a népi építőízlést, igaz, inkább művészi átirat, értelmezés formájában (ld. az építész szavait).

Mára azonban nagyon úgy tűnik, hogy a modern építészeti esztétika „mindent visz”. Végletekig polarizált világunkban oda jutottunk, hogy az egyetemi oktatástól a main stream médiáig az építészet területén gyakorlatilag kizárólag a leegyszerűsítő terminológiával modernnek nevezendő építészet, azaz a minimalista, technicista építészet uralkodik. Ennek alapján a modernhez való viszonyulás ekleri kérdése túlhaladottnak tűnik. Az érvényesülni akaró építész számára kizárólag a modernizmushoz való hasonulás útja járható. A mai magyar közízlés – a vállalható és a vállalhatatlan egyaránt – azonban nem tud megbarátkozni a „letisztult” formákkal, az „őszinte” anyaghasználattal, egyszóval az otthonosság nélkülözésével. Lázadás csak a perifériákon, a magánbeszélgetésekben jelenik meg, számottevő megnyilvánulásig nem jut el.

Az elitek felelőssége

A kép azonban természetesen jóval összetettebb és elmentmondásosabb. Hollandiában a városi lakosság arányának növekedésével és a vidék ezáltal bekövetkező elnéptelenedésével párhuzamosan természetes volt a városi értelmiség elköteleződése a falusi épületek megőrzése iránt. Sok család birtokol egy-egy ilyen vidéki lakó- vagy gazdasági épületet, egyfajta társadalmi felelősségvállalásként megőrizve, karbantartva azt.

Eközben a svájci értelmiséget egy látens vita osztja meg. A belső, „igazi”, de életképtelen Svájc, és az őt eltartó, globalizálódott városok harcában a két felet olyan

nagy nevek képviselik, mint a Herzog és DeMeuron építésziroda, illetve az ezredforduló ikonikus épületeinek sorát megalkotó Gion Caminada. A mesterségesen fenntartott, „hagyományos” életmód sorsa, intellektuális vállalhatósága a tét.

Hazánkban említésre méltó példa a Nagy Káli Könyv: belvárosi értelmiségünk krémje e könyv tanúsága szerint természetközeli, falusias, de legalábbis vidéki idillben pihen ki a városi élet fáradalmait. Ami természetesen nem gond, sőt örömdetes, de egy érdekes, eddig rejtett folymatra, belső ellentmondásra hívja fel a figyelmet.

Ehhez képest a helyben (vidéken) élő, egyre csökkenő létszámú lakosság egészen másképpen viszonyul a vidéki épített örökségéhez. A fővárosi értelmiség által súlyos (tíz)milliókért megvásárolt épületeket megvetendő tehernek, ósdi maradványnak tekinti, amitől szabadulni akar, akár bontás árán is. Nemhogy megismerné, vagy ne adj’ Isten, megbecsülné azt. Hogy mi ennek a pontos oka, az talán ma már mellékes, de a hazánkban negyven évig regnáló, szocializmusként aposztrofált diktatúra „szellemisége” biztosan hozzájárult ehhez. „Aaaaa múltat végképp eltörölni...” – zengtem jómagam is gyermekkoromban. Az élet szinte minden területén a

nemtörődömség volt a jellemző, a felelősségvállalás az örökség, a közösség iránt elhanyagolható volt. És ez a hitátus igen mélyen beleivódott azokba, akik az „átkosban” szocializálódtak. Ennek ékes bizonyítéka Krizsán András és Somogyi Győző könyve, pontosabban a kétségbeesés, ami létrehívta. Lehetséges, hogy a több évszázad alatt kialakult, az egész Kárpát-medencében egységesen jelen lévő építési hagyomány alapfokú ismertetésére volna ma szükség? Ennek megőrzéséért drukkolni, harcolni kell? Ilyen alacsony vizuális kultúrával bírna hazánk értelmisége?

Pedig a Balaton-felvidék kiemelt terület a tó közelsége és számtalan páratlan adottsága miatt, amit a „bebí-

rók” (azaz nem helyben lakó és nem megélhetési céllal beruházó szereplők) nem levetendő viseletnek, hanem komoly presztízzsel bíró „nyersanyagoknak” tekintenek. Talán még Tokaj-hegyalja van hasonló helyzetben Magyarországon, ahol a szőlő- és borkultúra jelenti a fő vonzerőt. Jellemzően itt sem a helyiek, hanem a távolról érkező presztízs-befektetők számára jelent értéket az itt fellelhető épített örökség. Kérdés azonban, hogy milyen formában tekintik értéknek azt.

A modernizmus zárt filozófiája a régire mint skanzenben őrzendő régiségre tekintett, a szerves folytatásra nem igazán volt affinitása, tudása, beleérzőképessége. Ez sajnos napjainkra is igaz. Jóval egyszerűbb megtervezni egy kontrasztos műemlék-kiegészítést, mint egy stílusban egyező, harmonizáló tovább-, vagy visszaépítést. A nagy tudású szakértő természetesen mindenben találhat hibát, de a szívvel látó ember inkább a (megbecsülendő) törekvést látja szervesítés törekvései mögött.

A letisztultnak és őszintének aposztrofált üresség, vagy éppen a kontrasztra alapozó forma- és anyaghalmozás alapja a konformizmus. Végző soron egyfajta fogyatékoság, amit zárt filozófiai rendszerre formálással legitimáltak képviselői a II. világháborút követő négy évtizedben. Ez napjainkban is él és virágzik, és a már említett világ-megváltási elkötelezettséggel, haladásba vetett hittel párosulva néha groteszk eredményekhez vezet. Személyes tapasztalatom, hogy a nagy presztízsű Tokaj-hegyaljai borvidéken megjelenő „bebírókat” legmesszebbmenőkig kiszolgáló építészek minden kert végében a világépítéset egy-egy „up to date” gyöngyszemét szeretnék megépíteni: látszó betonból, rozsdás acéllemezéből, antracitszínű cserépből... Fittyet hányva a környék négy évszázados adottságaira. Fontosabb megépíteni a világépítéset 34 562. látszó beton kockaépületét, mint az adott településképet egy példamutató épületfelújítással, bővítéssel, vagy ne adj’ Isten egy illeszkedő, új épülettel gyógyítani. Ez korántsem cinikus megjegyzés a részemről, hiszen magától értetődő reakciója ez a speciális helyismerettel nem rendelkező építésznek, akit a munkái az ország különböző vidékeire vetnek. Az azonban megjegyzendő, hogy az építészek figyelmének fókuszában – „neveltetésükből”, iskolai indíttatásukból következően – sokkal inkább formai kérdések, illetve nemzetközi példák vannak, mint a regionalizmus különböző ágai.

Más irányba terelik figyelmüket a megrendelő igényei, a jogszabályi környezet, a pályázati elvárások átláthatatlan dzsungele is. Nincs szakmai, tudományos háttér sem, amire támaszkodhatna a tervező, meglehetősen kevés tája van kritikai módon feldolgozva a Kárpát-me-

dencének. Az ezredfordulón még folyt valamifajta kutatás, szakmai diskurzus a regionalizmusról, de a kritikai regionalizmus mintájára a megszólalók többsége – saját elmélete alátámasztására – valamilyen jelzővel látta el a fogalmat, nem bízva annak önálló erejében. A jelzők azonban – ahogy az lenni szokott – gyakran inkább fosztóképzőként működtek.

Hétköznapi realitások

Az elmúlt tíz év szakmai konstellációja – finoman szólva – nem kedvezett és jelenleg sem kedvez az elméleti kutatásnak, a formai, filozófiai, tervezési innovációnak. Az erre esetlegesen fordítható időt, energiát napjainkban a mindent eluráló felesleges adminisztráció eszi meg. A 2008-at követő hét szűk esztendőben a túlélési praktikák kidolgozása emésztette fel az összes erőforrást, most pedig a szakmára hirtelen ráömlő hatalmas feladatmenyiség köt le minden kapacitást.

Mostanra az általános, minden szakterületre kiterjedő munkaerőhiány jellemzi a tervezési és kivitelezési szektort, ami az EU-s és hazai források – mint a vidéki beruházások kizárólagos ösztönzőinek – kampányszerű, erőltetett tempójú kihelyezésének „köszönhető”.

A pályázati szabályok egyszerűsítése, észszerűsítése csak a szavak szintjén valósul meg, a rendszer azonban továbbra is az állampolgárral szembeni bizalmatlanságra alapul, amire a kormányzat részéről a túlszabályozás az „észszerű” válasz. Ez látszólag messze esik az építőművészet világtól, ugyanakkor könnyen belátható, hogy a szakhatóságok (és az építészek) számára átláthatatlan jogszabályok dzsungele azon túl, hogy rettentő sok időt felemészt, egyfajta belső öncenzúrára készíti az építészek többségét. A lehetetlenül rövid határidők csak erősítik ezt a hatást. A település arculatáért felelős főépítész, vagy tervtanács ellenségévé válik ebben a helyzetben.

A közelmúlt egyik országos (vidékfejlesztési) forrása, a *Településképileg meghatározó épületek külső felújítása* című előírta, hogy a felújítás után egy meglehetősen szigorú energetikai elvárásnak feleljenek meg az épületek. Azaz az adott település egyetlen megmaradt régi épületét „be kell csomagolni” 20 cm műanyag hab hőszigetelésbe. Talán ez a példa jól illusztrálja, azt hogy napjainkban a megfagyott muzsika gúzsba kötve kényszerül táncolni...

Eközben a világ építészetében két, egymással teljesen ellentétes tendencia látszik kirajzolódni. Egyrészt a számítógépes „fejlődésorientált” irányzat a végletekig sarkítja a napjainkra jellemző (divatos) stílusokat a minimalizmustól a biomorf építészetig. Másrészt viszont

virágzik egy szociálisan elkötelezett, eszköztelen, kísérletező építészet, amelyet jellemzően a fejlett Nyugat fiataljai visznek a harmadik világba. A két szélsőséget összeköti a szellemi háttér hiánya, az anyagiasság kizárólagossága, az identitás kérdésének negligálása.

Ebbe az összképbe kellene valahogy beleilleszteni kis hazánk építészetét, amely a hatalmas állami beruházások és a CSOK-os lakásépítés lázában ég. „Szerencsénkre” ezek szinte kizárólag a fővároshoz, legfeljebb a nagyvárosokhoz kötődnek, nem lesznek jelentős hatással a vidék építészetére.

Illeszkedés

A vidéknek ott marad a már említett TAK, amely – tetszik, nem tetszik – a közeljövőben ki fog kényszeríteni valamilyen választ az illeszkedés és végső soron az identitás kérdésre minden magyarországi településen. Nincs kétségem afelől, hogy ez nem lesz százszázalékos siker, hiszen nincs annyi felkészült szakember, aki a törvény által szabott, rettentően rövid idő alatt fel tudná dolgozni 3200 település épített örökségét, településképi arculatát. De a téma, az illeszkedés legalább bekerül a közbeszédbe. A településképvédelmi felmérés és vizsgálat (materialis) anyaga – mint örökség – hatással lesz az építészekre. Ha nem rövid távon, akkor a TAK és a települési értékvédelmi rendelet által hosszú távon.

Ez lehetőséget ad arra, hogy az elméleti, tudományos kutatás is a nyomába eredjen a témának, ha másért nem, a „tömegvonzás” okán. Biztos vagyok benne, hogy az építészet területén nem tartható hosszú ideig fent a tárgyalt polarizáltság. A vidék építészetének el kell jutnia a normalitásig.

Szerencsére már ma is dolgoznak olyan alkotók az ország egy-egy szegletében, akik értik a múltat, vagy legalább megvan bennük a szándék a múlt megismerésére. És a múlt megismerése nem annak elutasítását, hanem az azzal való azonosulást, behelyezkedést idézi elő bennük. Képesek ezt az örökséget hagyománnyá formálni, valóban szerves építészetet művelni, ami korántsem annyira látványos vagy drámai, mint a modern építészet remekei. Igyekszenek munkáikkal egy egységes szöveget létrehozni, amelynek identitása van, amelyben van esélyük a valóban egyedi, valóban modern épületeknek, hogy érvényesüljenek. Nem minden portán egynek, hanem településenként legfeljebb egy tucatnak...